

delicet, prædicatum particularis negativæ et subjectum universalis affirmativæ, quorum unus debet esse medius terminus; nec proinde remanet locus distributioni alterius extremi. Si conclusio est universalis affirmativa, necessario supponit præmissas affirmativas: at, si harum una sit particularis, nihil in eis distribui potest nisi in subjecto universalis affirmativæ, qui locus medio debetur. Ergo, si conclusio sit universalis, distribuet subjectum, quod in præmissis distribui non potuit.

7.^a *Ex duabus præmissis negativis nihil legitime potest concludi.* Quandoquidem ex eo, quod duo extrema repugnent uni tertio, nec convenientia nec repugnantia eorundem inter se legitime inferitur.

8.^a *Ex duabus præmissis particularibus nihil legitime concluditur.* Etenim, si utraque sit affirmativa, nullum ex tribus terminis distribuere potest, ac deficit proinde regula tertia: si ambæ sint negativæ, peccat contra septimam regulam. Si una sit affirmativa et altera negativa, medium tantum distribuitur, ne deficiat tertia regula; et tamen in conclusione, quæ negativa erit ex regula sexta, distribuitur unum extremum in prædicato; quod est contra secundam.

Si huiusmodi regulæ modis omnibus cujuslibet figuræ applicentur, quatuordecim tantum modi utiles remanent, quorum quatuor ad primam spectant et his vocibus exprimi solent: *Barbara, Calarent, Darii, Ferio*; quatuor alii ad secundam, quibus respondent: *Cesare, Camestres, Festino, Baroco*; sex demum postremi, qui exprimi solent his vocabulis: *Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison*, ad tertiam spectant figuram.

Vocales, quibus constant præfatæ voces, indicant naturam et ordinem propositionum, quæ quatuordecim modos utiles ingrediuntur. Sit exemplum pro qualibet figura:

Bar *Omne animal est substantia;*
 ba *Omnis homo est animal;*
 ra. *Ergo omnis homo est substantia.*
 Ce *Nullus equus est rationalis;*
 sa *Omnis homo est rationalis;*

re *Ergo nullus homo est equus.*

Da *Omne metallum est corpus;*

rap *Omne metallum est substantia;*

ti. *Ergo aliqua substantia est corpus.*

De reductione syllogismorum agere hic solent logici. Nos eam prætermittimus, quoniam nullius fere usus est in praxi; ac proinde tempus et labor, quæ in ipsa tum explicanda, tum discenda insumere oporteret, respondentem utilitatem non haberet.

Notare tantum libet, reductionem duplicem esse, *directam*, nempe, quæ etiam *ostensiva* vocatur: et *indirectam* seu *ad impossibile*. Reductio directa est *revocatio syllogismi imperfecti ad perfectum*. Imperfecti porro syllogismi dicuntur non solum omnes, qui indirecte concludunt, sed etiam modi utiles et directi secundæ et tertiæ figuræ, qui omnes, variatis situ et ordine præmissarum, reduci possunt ad aliquem ex quatuor primæ figuræ, qui *perfecti* vocantur. Excipiuntur *Baroco* et *Bocardo*, qui hanc reductionem non patiuntur. Reductio ad impossibile tum locum habet, quando *contradictoria consequentiæ negatæ assumitur, ita ut ex ea et altera præmissa concessa inferatur contradictoria alterius præmissæ jam concessæ*.

ARTICULUS QUARTUS

De syllogismo demonstrativo seu demonstratione.

§ I

Notio et divisio demonstrationis.

Quoniam, quæ hucusque diximus, *formam* syllogismi spectant, syllogismo omni congruunt. At, ut supra jam innuimus, si ex parte materiæ seu propositionum, quibus constat, syllogismus, spectetur, *demonstrativus* vocatur, qui *constat præmissis necessario et evidenter veris*. Quæ definitio

demonstrationis naturam satis explicat; siquidem syllogismus omnis, qui, præter legitimam formam, præmissas continet necessario et evidenter veras, demonstrationem proculdubio constituit. Proprium est itaque demonstrationis, quod iudicium vel propositionem deducat ex præmissis evidenter notis. Præmissæ vero evidenter notæ esse possunt quandoque *per se*, ut contingit in *primis principiis*, quæ dicuntur illæ propositiones, *quarum veritas immediate et quasi intuitione quadam intellectus percipitur, statim ac terminorum, quibus constant, significatio capitur*, v. gr.: *totum est majus sua parte; impossibile est, idem simulesse et non esse*. Dicuntur etiam *dignitates, axiomata, propositiones per se notæ, principia indemonstrabilia*; quia, videlicet, nec demonstratione indigent, sed simplici terminorum perceptione, nec ut plurimum demonstrationem, saltem directam, patiuntur. At *ex aliis* notæ præmissæ dicuntur, quando perspicue videtur ipsarum nexus cum alia propositione vel veritate, donec ad propositionem *per se* notam deveniatur.

Ex quo colligitur: 1.º in omni vera demonstratione necessario deveniendum esse ad unam vel plures propositiones, quæ, ratione evidentiae immediatæ et quasi intuitivæ, sint basis et fundamentum totius demonstrationis, simulque certitudinis, quæ ex illa in mente resultat; quam ob rem aptissime et scite docet D. Thomas, quod *tota certitudo scientiæ oritur ex primis principiis*: 2.º præfatum demonstrationis fundamentum indemonstrabile semper esse; quandoquidem, si omnia demonstrabilia supponantur, daretur processus infinitus, proindeque impossibilis redderetur demonstratio quævis. Qui ergo omnia vellet sibi demonstrari, nec ad disputandum, nec ad discendum, nec ad philosophandum erit aptus.

Præter præmissas, thesis demonstranda præsupponit notionem aliquam subjecti et prædicati. De subjecto quidem prænoscere oportet, *an sit*, seu aliqua ratione existat; de nihilo enim, qua tali, nihil quæritur. De prædicato vero non semper opus est præscire, ipsum esse, cum sæpe id ipsum per

demonstrationem quærat, sed tantum *quid sit* quoad notionem, seu definitionem saltem nominis. Notiones hujusmodi incompletæ subjecti et prædicati et cognitio præmissarum dicebantur apud Scholasticos *præcognita* seu *prænotiones* demonstrationis.

Demonstratio dividitur

1.º In *simplicem* et *compositam*. Prima est, quæ unico constat syllogismo: altera, quæ duos vel plures complectitur. Unde hæc nihil aliud est quam complexus demonstrationum simplicium.

2.º In *directam* et *indirectam*. Prima est, quæ thesim demonstrandam deducit ex præmissis, in quibus ejus veritas præcontinetur, et in quas resolvi potest, ut si dicas: *quod cogitat, vivit; sed anima rationalis cogitat; ergo vivit*. Hæc dicitur etiam *ostensiva* et *apodictica*. Altera locum habet, quando veritas thesis demonstrandæ ex evidenti falsitate ejus contradictoriæ evincitur: v. gr.: *Si Deus non esset æternus, aliquando non extitisset; ergo ab aliqua causa accepisset esse; ergo esset productus, ac proinde creatura*. Hæc demonstratio, quæ nuncupatur etiam *ab impossibili, ex absurdis, et apagogica*, maximum robur obtinet pro adversariis refellendis, nititurque illa regula: quod *duæ contradictoriæ nequeunt esse simul veræ aut simul falsæ*. Ast vero, in ratione demonstrationis scientificæ, potior est et nobilior directa quam indirecta demonstratio: hæc enim evincit tantum, thesim non posse esse falsam, non tamen ostendit, quare et quomodo sit vera, nec intellectum illustrat ad pervidendam rationem vel causam propriam ipsius veritatis, prout efficitur demonstratione directa.

3.^a Ex parte principiorum vel medii demonstratio dividitur in demonstrationem *a priori* et demonstrationem *a posteriori*. Prima ea est, in qua tamquam medium assumitur id, quod in rerum natura vel nostra cogitatione est causa vel ratio ejus, quod demonstratur, ut contingit, dum effectus per causam demonstratur, vel attributa seu proprietates et essentia, a qua profluunt, v. gr.: *quod est rationis particeps, est ca-*

pax scientiæ; sed homo est rationis particeps; ergo homo est capax scientiæ; ubi attributum ex essentia, ex qua enascitur, demonstratur, quamvis essentia non tempore, sed naturæ tantum ordine et cogitatione nostra, proprietate prior sit.

Demonstratio *a posteriori* ea dicitur, in qua causa per effectum demonstratur, sive realis et distinctus ille effectus sit, sive nostra tantum cogitatione, quatenus, cum fundamento in re, unum concipimus tamquam rationem alterius; exemplum primi, dum demonstramus existentiam Dei ex existentia mundi: exemplum posterioris, si demonstramus æternitatem Dei ex ejusdem immutabilitate: quamvis etenim a parte rei immutabilitas et æternitas in Deo identificentur, nec unum sit causa alterius; at merito, et cum fundamento in re, nos concipimus immutabilitatem tamquam rationem, ac proinde tamquam priorem, ex nostro concipiendi modo, ejusdem æternitate. Porro, si in demonstratione *a priori* afferatur ad rem demonstrandam causa vel ratio immediata, appellatur tunc etiam *propter quid*; si vero thesis demonstratur vel *a posteriori*, vel *a priori* quidem, sed vel per causam remotam, vel indirecte, dicitur tunc demonstratio *quia*.

Demonstrationis quasi proprius effectus est *scientia*, quæ dici proinde solet: *cognitio per demonstrationem acquisita*. Et merito: nam *scire* nihil est aliud quam rem cognoscere per causas, seu dignoscere *cur* res ita sit; quod profecto per demonstrationem perficitur, maxime si hæc sit *a priori* et *propter quid*. Quod si scientia, non *ut actus*, prout sumitur in adducta definitione, sed ut *habitus* accipiatur, et quatenus est complexus seu collectio veritatum demonstratarum circa aliquod objectum, dicitur *speculativa*, quando sistit in objectorum et veritatum contemplatione, ut dum in Ontologia entis proprietates et veritates, quæ circa ipsum versantur, speculamur: *practica* vero, si eas veritates demonstret et speculetur, quæ tendunt ad directionem voluntatis et actionum ab ea emanantium, sive circa finem moralem, sive circa exteriorem materiam, ut ethica et mechanica. Quod si ex parte principiorum et objecti scientia aliqua alteri subjiatur,

et ab ea quadantenus pendeat, dici solet *subalternata*, ut optica respectu geometriæ: illa vero, cui subjiatur, dicitur *subalternans*.

Qua in re notare libet, scientiam ipsam habitualementer accipi posse: 1.º *strictè*, ita ut solum complectatur veritates evidenter demonstratas circa determinatum objectum; 2.º *latius*, quatenus, præter veritates perfecte demonstratas, complectitur, tum hypotheses aliquas, tum theses, quæ non demonstrationi, sed opinationi ac variis probabilitatis gradibus subjiuntur. Quandoquidem, si mathesim ad summum excipias, in qualibet scientia observare licet quamplurimas hypotheses ac opinabiles theses, quæ et rationem illustrent ac perficiunt, et non ignobilem scientiæ illius partem constituunt, et viam menti sæpe aperiunt ad veritatem paulatim et temporis successione acquirendam, prout ex ipsa scientiarum historia facile perspicitur.

§ II

Præcepta spectantia praxim demonstrationis.

Superest, ut præcepta quædam praxim demonstrationis spectantia proponamus, quorum hocce sit

Primum: *Res demonstranda ejus sit conditionis, quæ nec mentis facultatem, nec proprii ingenii vires excedat.*

Adversus primam præcepti partem peccaret, qui aggrederetur demonstrare veritatem mysteriorum fidei catholicæ, quæ, utpote supra rationem humanam posita, certitudini quidem subjacent propter divini testimonii infallibilitatem; at minime evidentiæ, quæ in demonstratione desideratur et quæritur. Adversus secundam partem ille peccaret, qui, aliqujus scientiæ plane ignarus, difficiliore ejusdem demonstrationes vellet conficere, vel demonstrationes eas, quæ in aliqua scientia confici nequeunt absque subsidio aliarum scientiarum, quibus nequitur et a qua illa pendet; ut si quis, arithmeticæ prorsus ignarus, vel ejusdem difficiliore demon-

strationes, vel algebraicas, quæ ex arithmetica plurimum pendent, conficere vellet.

Secundum: *Res demonstranda dilucide proponatur.*

Quod tunc digne fit, quando propositio, rem demonstrandam exprimens, vel breviter et perspicue rem exprimit, vel, si longiori oratione id efficit aut terminis constat obscuritatem vel confusionem redolentibus, congrue explanatur per definitiones nominum et rerum, priusquam demonstratio ipsa conficiatur. Juvat quoque propositionis partes, si plures contineat, ab invicem secernere, et exinde singulatim et ex ordine demonstrare.

Tertium: *In demonstratione qualibet præmissis omnino certis et evidentibus uti oportet.*

Nec enim proprie demonstratio dici poterit, si ejus aliqua præmissa certa et evidens non fuerit: ex præmissa namque probabili, quantumvis alteri evidenti jungatur, conclusio penitus certa et evidens tam ratione formæ, quam materiæ, sive, ut veteres ajebant, ratione *consequentia* et *consequentis*, erui nequit, prout perfecta demonstratio postulat, sed tantum conclusio magis aut minus probabilis. Ex quo colligere licet, veras ac perfectas demonstrationes pauciores numero esse in scientiis quam vulgo existimetur. Cæterum, si de demonstratione *ad hominem* agatur, tunc opus non est, ut præmissæ evidentes sint aut veræ in seipsis; sed sufficit, quod ab adversario admittantur ut veræ, etiamsi apud nos et in seipsis falsæ sint.

Corollaria:

1.^m *Ergo assensus præmissarum se habet tamquam causa seu ratio sufficiens assensus conclusionis.* Siquidem, præsupposita congrua forma syllogismi, sine qua demonstratio consistere nequit, intellectus, dum assentitur præmissis sibi evidentibus, seipsum determinat et movet ad assentiendum conclusioni, quæ cum ipsis necessario nexu ligatur. Quo sensu accipi queunt verba D. Thomæ, dum ait: «Præmissæ habent rationem causæ efficientis et activæ respectu conclusionis»¹.

¹ *Post.*, lib. 1, lect. 3.^a

2. *Ergo in demonstratione assensus conclusionis necessarius dici potest necessitate hypothetica.* Intellectus namque hominis ita comparatus est, ut veritati sub evidentia perfecta sibi propositæ obsistere nequeat; prouti observare licet in primis principiis, quibus semel propositis nullus sanæ mentis refragari potest. Cum ergo in vera demonstratione conclusio necessarium et evidentem nexum habeat cum præmissis, si supponitur assensus præmissarum, consequitur necessario assensus conclusionis, quæ in ipsis contenta a mente pervidetur. Unde merito D. Thomas, «Naturaliter, inquit»¹, et ex necessitate inhæret intellectus principiis et conclusionibus habentibus necessariam connexionem cum aliis». Dixi *necessitate hypothetica*, quia voluntas potest avertere intellectum a cogitatione præmissarum, ac consequenter ab assensu conclusionis.

ARTICULUS QUINTUS

De syllogismo probabili.

Probabile, si vis tantum nominis inspiciatur, est illud, quod ut probetur dignum existit; at, si rem ipsam significatam attendamus, probabile illud dicitur, quod verum apparet. Hæc porro veri fundata similitudo, quæ probabilitatem constituit, latitudinem quamdam sortitur, juxta vim et pondus rationum seu fundamentorum, quæ rem aliquam probabilem reddunt.

Sicut demonstrationis effectus est scientia, ita probabilitas *opinionem* seu opinativum assensum in mente producit. Unde opinio dici potest: *assensus mentis alicui rei tanquam veræ cum formidine partis oppositæ.* Hic porro assensus et formidus ipsum concomitans varietati subjacent, juxta diversitatem et pondus fundamentorum, quæ ad assensum impellunt, ita ut, quo graviora adsint fundamenta rationalia, magis stabilis

¹ 1.^a p., q. 82, art. 2.º

et firmus sit assensus mentis, et minor proinde formido de opposito. Assensus itaque opinativus non in indivisibili consistit, sed potius concipi debet tamquam quid interjectum inter ignorantiam rei et ejus certitudinem, ad quorum alterutrum magis aut minus accedit, juxta pondus et vim fundamentorum probabilitatem constituentium; probabilitas ergo est veluti mensura assensus, quo mens objecto adhærescit.

Atque probabilitas hæc, si solum nitatur testimonio et auctoritate aliorum rem illam verisimilem vel probabilem habentium, *extrinseca* nuncupatur; si rationibus vel fundamentis ex ipsius rei natura petitis, probabilitas *intrinseca* dicitur; si vero utrumque genus fundamentorum complectatur, *mixta* posset nuncupari. Difficile profecto negotium est rei cujusque probabilitatem, præsertim extrinsecam, determinare et quasi mensurare; nihilominus ad id utcumque perficiendum præcepta quædam postea adjicientur, dum criticam delibabimus.

Sicut scientia seu certa quævis cognitio evidens demonstratione aliqua continetur, ita probabilitas, seu potius opinio quælibet, syllogismo probabili, vel simplici, vel composito, explicite vel implicite continetur. Est autem syllogismus probabilis, *cujus vel utraque præmissa, vel una saltem probabilitate donatur*. Etenim denominatio syllogismi ex natura ipsius conclusionis maxime sumitur et dependet; ast vero, si aliqua præmissarum probabilis tantum sit, quamvis altera certa sit et evidens, conclusio probabilitatis fines superare nulla ratione poterit. Apud veteres quosdam syllogismus probabilis *topicus* dicebatur.

Sunt quædam communia loca, ex quibus media desumi queunt ad probationes vel argumenta, saltem probabilia, conficienda: et dico *saltem probabilia*, quia ex quibusdam ipsorum media demonstrativa accipi possunt. Decem communiter numerantur, quæ sunt:

a) *A causis*: dum effectus vel aliquid ad ipsum spectans per ejus causam probatur, sive hæc causa interna sit, ut formalis et materialis; sive externa, ut efficiens et finalis.

b) *Ab effectu*: dum, e converso rei, causa vel aliquid eandem attingens ex effectu probatur, ut existentia et intelligentia Dei ex universi existentia et ordine. Quædam sunt propositiones, hæc duo loca spectantes, quæ axiomatis loco haberi possunt, et alteram præmissam syllogismi, sive demonstrativi, sive probabilis constituere. Tales sunt: *Si effectus est, causa est; Posita causa necessaria et totali, ponitur effectus; Quod est causa causæ, est causa causati; Sublata causa, tollitur effectus*. At horum quædam nec veritatem habent, nec axiomata vere sunt, nisi probe et cum restrictione accipiantur. Sic, v. g., pronuntiatum illud: *quod est causa causæ, est causa causati*, falsum est, si universali et absoluto sensu accipiatur: Deus enim, qui causa est voluntatis humanæ, non est tamen causa peccati ab eadem emanantis. Similiter, quamvis pereat pater, qui est causa filii, non idcirco filius perit; unde præfatum axioma: *sublata causa, tollitur effectus*, locum tantum habere potest, vel quatenus existentia causæ præsupponitur necessario ad existentiam effectus, vel quoad illos effectus, qui a causa pendent non solum quoad existentiam accipiendam, sed conservandam etiam. Hujusmodi ergo et similia axiomata, sub quibus æquivocatio potest latere, vel diversas patiuntur significationes, exponere debet prudens magister.

c) *A subjecto*: dum aliquid de proprietatibus vel accidentibus rei probamus ex natura subjecti, cui inhærent.

d) *A definitione*: dum definitionem subjecti vel prædicati adhibemus ad probandum nexum vel repugnantiam, quæ inter ea existunt. Quod si definitio essentialis sit, optimum est medium demonstrationis: si vero descriptiva tantum sit, argumentationem, modo demonstrativam, modo probabilem constituit, juxta ipsius et rei, de qua agitur, naturam. Quædam etiam axiomata hic assignantur: *Quod convenit generi, convenit speciei; Sublato genere, tollitur species; Quod affirmatur aut negatur de definitione, affirmatur vel negatur de definito; Cui convenit definitio, convenit definitum, et vice-versa*.

e) *A divisione*: dum aliquid circa partem ex toto proba-

mus; aut, enumeratis omnibus partibus, totum colligimus; aut, exclusis reliquis, eam partem, quæ sola superest, colligendo deducimus. Hujus loci axiomata sunt: *Si est totum, est pars; Si est in parte, est in toto; Exclusis omnibus rei partibus, excluditur totum; Exclusis reliquis partibus, valet consequentia ad eam, quæ superest.*

f) *A contrariis*: dum ex positione unius contrarii, vel alterius negationem, vel attributum aliquod ipsi convenire, ostendimus, ut si dicam: « Petrus est stultus; ergo non est sapiens»: « Virtus est quærenda; ergo vitium est fugiendum». Unde hic *contraria* non accipiuntur stricte pro rebus, inter quas oppositio tantum contraria intercedit, sed pro qualibet oppositione.

g) *Ab adjunctis*: dum aliquid de re probatur ex familia, personis, loco, tempore, vel aliis conditionibus, quæ ipsam circumstant.

h) *A simili*: dum similitudine vel analogia utimur ad rem probandam.

i) *A nomine*: dum ex nomine, aliquid rei convenire, arguimus, sive communis et usitata nominis significatio adhibeatur, sive ejusdem etymologia, ut si dicam: « Petrus amat sapientiam; ergo est philosophus».

j) *Ab auctoritate*: dum aliquid probare intendimus ex sapientum hominum vel peritorum in re illa testimonio. Qua in re, præter alia, quæ postea dicemus, ponderare oportet: 1.º utrum auctor peritus communiter quoad scientiam illam habeatur; 2.º utrum rem ex proprii ingenii viribus perpenderit, an ex aliis tantum scripserit; 3.º utrum subjectam materiam ex professo, ut ajunt, et determinata intentione perpenderit, an vero summis labris et quasi accidentaliter attigerit; 4.º utrum partium studio agatur, quod conjicere aliqua ratione licebit, ex auctoris indole, vivendi ratione, moribus, familia, patria, et ætate, qua vixit. Sed de his fuis fortasse postea.

Corollaria:

1.º *Ergo falluntur illi, qui cum Ant. Genuensi adfir-*

mant, probabilitatem esse unum e multis gradibus, qui certitudinem constituunt. Siquidem ex his, quæ hujus articuli initio diximus, satis constat, probabilitatem penitus distingui et se jungi a certitudine, quæ mentis assensum adeo firmum claudit, ut formidinem de opposito penitus tollat.

2.º *Ergo propositio probabilis; aut etiam probabilior, falsa esse potest.* Nec enim impossibile est, illud, quod nobis maxime probabile et verisimile apparet, falsum revera in seipso existere.

3.º *Ergo probabilitas, saltem quoad nos spectata, mutabilitati subjicitur.* Equidem non raro contingit, id, quod prius probabilius nobis videbatur, tamquam minus probabile postea sese nobis offerre, vel quia nova momenta deteximus, vel quia priorum vim attentius perpendimus. Quinimmo res, quæ aliquo tempore probabilior merito apud homines habetur, omnem probabilitatis gradum temporis decursu exuere potest propter momenta oppositum plane persuadentia. Sic probabile olim erat, aquam in antlia ascendere propter horrorem vacui, ut ajebant; at, post instituta experimenta in barometro et rebus aliis, præfatus ascensus gravitati aeris plane tribuendus est, ac proinde improbabilis penitus evasit vetus illa opinio.

SCHOLIUM

Sicut in theologis auctoritas primum ac præcipuum obtinet locum, quia verbo Dei maxime innititur, quod quidem per determinata organa, Summum Pontificem, Concilia, SS. Patres, etc., nobis aperitur et transmittitur; ita e contra in philosophicis disciplinis ac naturalibus scientiis ultimum locum auctoritas ex se obtinet. Objecta namque et veritates, quæ tum philosophia, tum scientiæ physicæ et naturales pertractant, cum rationis naturalis vim non superent, ratione, observatione et experimentis dignosci possunt ac firmari. At ea, quæ Theologia expendit, arctum nexum habent cum veritatibus et objectis supra rationem hominis po-

sitis: proinde ratiocinatione quidem utitur Theologia, sed cujus fundamenta prima ac principia divino testimonio continentur; unde non potest quin maximam vim et frequentiore usum auctoritas in theologicis habeat. Cave tamen, ne inde inferas, sapientum auctoritatem in philosophicis et naturalibus prorsus contemnendam esse. Immo, quamvis rationi evidenti vel urgenti postponenda sit hæc auctoritas in philosophicis, maximi tamen facienda est: 1.º quia, minora et mediocria ingenia nec omnia momenta, quæ sapientes viri, nec eorum robor plene et facile capiunt; 2.º quia, dum de rebus vel scientiis agitur nobis parum notis, ratio ipsa postulat, ut sapientioribus et peritis in hisce rebus fidem faciamus. Auctoritas ergo rationi postponenda, at simul ratio auctoritate temperanda in scientiis philosophicis, physicis et naturalibus.

ARTICULUS SEXTUS

De syllogismo sophistico.

Quamvis *sophisma* et *fallacia* pro eodem sæpe sæpius usurpentur, differunt ad rigorem metaphysicum. *Sophisma* enim est *vitium argumentationis, cujus vi hæc falsum concludit*. Unde abstrahit ab animo fallendi. At *fallacia* significat idem vitium, dum argumentationi, animo fallendi vel irretiendi adversarium, admixcetur.

Sophismata in argumentatione ex triplici fonte oriri possunt, nimirum, *ex forma, ex dictione, ex rebus*. Prætermittis igitur his, quæ *ex forma* oriuntur, quippe quæ in regulis syllogismi præoccupata jam sunt, reliqua breviter percurramus:

Præcipua sophismata *ex dictione* sunt:

a) *Æquivocatio*, apud Græcos *homonimya*, quæ dici potest: *significatio diversa unius et ejusdem nominis*. Quæ diversitas contingere potest: 1.º quia nomen plura diversa æque principaliter significat; 2.º quia unam rem proprie, al-

teram metaphorice; 3.º quia rem aliquam directe, alteram quasi indirecte et ex consignificatione analogam. Sic *peccatum* directe malum morale et culpæ maculam significat, at ex consignificatione vel analogia quadam hostiam piacularem pro peccato; quo sensu ait Apostolus de Christo: *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id est, hostiam pro peccato seipsum fecit. Exemplum hujus sophismatis habebis, si cum Bajo dicas: *Quod non est ex fide, peccatum est, ut ait Apostolus; sed infideles fidem non habent; ergo infidelium opera sunt peccata*: æquivocatio hic latet, quia *fides* in majori significat conscientiam moralem; at in minori virtutem theologiam.

b) *Amphibologia*, quæ est veluti æquivocatio integræ orationis, dici potest: *ambiguus orationis sensus*. Quæ sensus ambiguitas oritur, vel ex eo, quod oratio ex se multa significat, ut illud vulgatum: *ajo te Æacida Romanos vincere posse*; vel quia metaphoricum sensum involvit, ut illud Christi: *Neminem per viam salutaveritis*, quod, non prout jacet, accipere oportet, sed ad indicandum maximam celeritatem et diligentiam in evangelii prædicatione.

c) *Sensus compositus et divisus*: dum, scilicet, inter arguendum fit transitus a sensu composito ad divisum, vel e converso. Exemplum: *Omnis homo potest ambulare; sed Petrus catenis vinctus est homo; ergo catenis vinctus potest ambulare*: fit transitus a sensu diviso ad compositum in secunda præmissa et conclusionem.

d) *Accentus* sophisma tunc adest, *quando vocabuli significatio variatur ex ipsius mutatione, vel quoad quantitatem, vel quoad orthographiam*: ut si *occido* cum penultima longa mutetur in *occido* cum eadem brevi, si *habeo* mutetur in *abeo*, etc.

e) *Figura dictionis*, quod, sicut et præcedens, minoris momenti est sophisma; et contingit, *quando dictio alteri similis eodem omnino sensu accipitur, cum tamen sensu tantum accomodo juxta rei naturam accipiendum esset*. Sic sophisma hoc offenderet, sicut offendebant Ariani, qui ex eo, quod

Christus Patrem precatus fuerit de discipulis: *ut sint unum sicut et nos*, colligeret, non majorem unitatem inter Patrem et Filium intercedere quam inter homines per charitatem unitos.

Sophismata præcipua *ex rebus* hæc sunt:

a) *Accidentis*: dum nempe fit transitus ex eo, quod rei accidentaliter congruit, ad id, quod essentialiter, vel vice-versa. Exemplum: *iste servus est pater; sed iste servus est tuus; ergo est pater tuus*. Ac generatim occurrit hoc sophisma, dum suppositio termini variatur, ut apparet, si dicas: *homo est species; sed Petrus est homo; ergo est species*.

b) *Transitus a simpliciter ad secundum quid, et e converso*: dum vel ex eo, quod simpliciter verum est, deductio fit ad id, quod secundum quid tantum est verum, vel ex vero secundum quid ad verum simpliciter. Exemplum prioris: *Lex divina ait: non occides; ergo non licet carnifici hominem a iudice damnatum occidere*. Posterioris: *Petrus æthiops est albus secundum dentes; ergo æthiops est albus*. Huc revocari etiam potest transitus a sensu hypothetico ad absolutum, ut si dicas: *Nisi pœnitentiam egerit peccator, peribit; sed hic homo est peccator; ergo peribit*.

c) *Ignoratio elenchi*, quæ duobus modis accidere potest: 1.º dum tanquam contradictoria afferuntur, quæ vere contradictionis leges non servant, v. g.: *Deus est impassibilis; sed Christus passus fuit; ergo non est Deus*; impassibilitas enim et passibilitas in Christo secundum diversas naturas reperiuntur; unde vera non adest contradictio, quæ debet esse *ad idem, secundum idem, similiter, et eodem tempore*: 2.º dum inter arguendum non probatur thesis, quæ ostendenda erat, sed alia ipsi quadamtenus similis, v. g., si arguas cum cartesianis: *calor non sentitur nisi in rebus perceptione præditis; sed corpora calida sensu destituuntur et perceptione; ergo calor non existit in rebus calidis, sed in anima tantum*.

d) *Petitio principii* tunc habetur, quando ad thesis probationem assumitur id, quod in eadem continetur. Et tripliciter accidere potest: 1.º si pro medio assumatur thesis probanda,

paulisper quoad voces immutata; 2.º si assumatur tamquam per se nota, cum revera non est; 3.º si id, quod ad thesim probandam assumitur, æque ignotum vel dubium sit ac thesis ipsa. Quod si petitio principii ita fiat, quod a probatione ad thesim, et vicisim a thesi ad probationem per identitatem vel æquivalentiam significationis regrediamur, exurgit tunc *circulus vitiosus*; ut si quis probaret, Platonem fuisse discipulum Socratis, quia Socrates fuit magister Platonis; et hoc postremum probaret ex eo, quod Plato fuit discipulus Socratis.

e) *Consequentis*, quod sophisma tunc occurrit, quando arguitur ex conversione eorum, quæ revera non convertuntur; ut si in syllogismo conditionali arguatur ex negatione antecedentis ad negationem consequentis, v. g.: *Si Petrus currit, movetur; sed non currit; ergo non movetur*.

f) *Non causæ ut causæ*, dum effectus tribuitur causæ, a qua revera non profluit. Exemplum: *aliqui episcopi et sacerdotes Catholicæ Religionis peccatis indulgent; ergo Catholica Religio non est bona. Catholici potestati sæculari non obediunt in his, quæ Religioni adversantur; ergo Religio Catholica inobedientiam et seditionem fovet*. Non enim Catholica Religio est causa aut inobedientiæ, aut peccatorum ab ejus ministris perpetratorum; sed abusus potestatis temporalis, quæ præcipit, quod jure non potest, et passiones vel malitia hominum. Sophisma hocce, sicut et petitio principii, latissime patent, et frequentissime occurrunt non solum in familiari consuetudine, sed in quamplurimis conscriptis libris et ephemeridibus.

g) *Interrogationis*, dum, nempe, plures vel oppositæ interrogationes simul proponuntur et convolvuntur, quatenus ex alterius determinata responsione falsum vel absurdum aliquod colligatur.

SCHOLIUM

Ut cuique attentius rem consideranti facile patebit, sophismata omnia vel fere omnia, eatenus argumentationem